

Samen professionaliseren voor toekomstbestendige bodems

Aanvraag LLO-katalysator Bouwsteen 3 klein

Visiedocument en activiteitenplanning

Den Bosch, 29 november 2024

Lectorenplatform 'Bodem sturend'

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3
1 Het speelveld	4
1.1. LLO-behoefte in het werkveld	5
1.2 LLO-ambitie en stand van zaken	6
1.3 Wat willen we bereiken?	7
2. Activiteitenplan.....	9
3. Projectorganisatie en governance.....	10
4. Activiteitenplanning	11
5. Bronnen	133

Managementsamenvatting

Goed bodembeheer is één van de bouwstenen voor kringlooplandbouw en het herstellen van de balans tussen landbouw en natuur. De overheid heeft het streefdoel dat alle Nederlandse landbouwbodems vanaf 2030 duurzaam worden beheerd.

De agrarische ondernemer staat daarmee voor een grote uitdaging: het mede realiseren van dit doel en de doelen gesteld in vele beleidsstukken op Europees, Nationaal en Provinciaal niveau wat betreft bodem. Dit vereist kennis en kunde van bodem: bodemgeletterdheid.

Op Europees en landelijk niveau is bij kennisinstellingen veel kennis en kunde over bodem en duurzaam bodembeheer aanwezig en via verschillende platforms ook beschikbaar. Deze aanvraag richt zich daarom op de ontwikkeling van een LLO-organisatie waarin op een efficiënte en effectieve manier kennisvragen vanuit de praktijk en kennisaanbod met elkaar worden verbonden, want dat is op dit moment nog een belangrijk knelpunt. De erfbetreder (adviseurs, toeleveranciers, dienstverleners) kan bij het leggen en onderhouden van die verbinding een belangrijke rol spelen.

Deze nieuwe aanvraag is een tussenstap. In de eerste kleine aanvraag LLO-Katalysator Bouwsteen 2 'bodem en water' (2024) is de inhoudelijke kennisvraag en kennisaanbod van verschillende doelgroepen in kaart gebracht, in deze nieuwe kleine aanvraag LLO-Katalysator Bouwsteen 3 wordt in kaart gebracht wat er in de organisatie nodig is om kennisvraag en kennisaanbod aan elkaar te verbinden en hoe als mbo, hbo en wo kunnen samenwerken aan de inrichting van een daarbij passende LLO-organisatie. Hierbij streven de aanvragers naar een eenduidig en compleet LLO-aanbod voor erfbetreders en agrarische ondernemers op diverse niveaus met een landelijke dekking. Voor de verdere invulling van dit aanbod willen de aanvragers in najaar 2025 een grote aanvraag LLO-Katalysator Bouwsteen 2 indienen, om gericht te gaan werken aan de implementatie van een samenhangende LLO-oplossing voor het LLO-aanbod op het thema bodem bij mbo, hbo en wo.

Met de Hogescholen (Van Hall Larenstein, Aeres, HAS green academy en Saxion) en betrokken groen/blauwe mbo's (Terra mbo, Aeres mbo, Yuverta), universiteit (WUR-Wageningen Academy), verenigd in het lectorenplatform 'Bodem sturend', en stakeholders uit het werkveld zal worden samengewerkt om te komen tot een goed onderbouwde visie en strategie voor een kansrijke landelijke en regionale LLO-organisatie waarin kennisbehoefte en aanbod van kennis en kunde voor het thema bodem op een efficiënte en effectieve manier aan elkaar verbonden zijn. De aanvragers willen nauwkeurig in kaart brengen aan welke eisen deze organisatie moet voldoen en welke professionaliseringsopgaven er zijn om deze organisatie te ontwikkelen.

Op deze wijze willen de aanvragers vanuit hun kennis en expertise als kennisinstellingen, in nauwe samenwerking met de partners in het werkveld, de agrarische ondernemer en erfbetreder ondersteunen en bijdragen aan het behalen van de beleidsopgaven rond goed en duurzaam bodembeheer.

1 Het speelveld

Nederland heeft ongeveer 1,85 miljoen hectare landbouwgrond (ruim 50% van het totale grondoppervlak), die deels intensief wordt gebruikt voor hoogwaardige agrarische productie. Behoud en verbetering van de bodemkwaliteit speelt een belangrijke rol bij het realiseren van diverse maatschappelijke doelen op het gebied van klimaat, voedselzekerheid en -veiligheid, biodiversiteit en waterkwaliteit. Goed bodembeheer is daarmee ook één van de bouwstenen voor kringlooplandbouw en het herstellen van de balans tussen landbouw en natuur.¹ De overheid heeft het streefdoel dat alle Nederlandse landbouwbodems vanaf 2030 duurzaam worden beheerd. Het rapport 'Kwaliteitsborging van het agrarisch advies'² pleit voor opleiding en registratie van onafhankelijke adviseurs (niet product gebonden) en om de andere erfbetreders (product gebonden) te betrekken bij het hele proces.

In 2019 is het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (tegenwoordig het ministerie van LNV) gestart met het Nationaal Programma Landbouwbodems (NPL) om publieke en private partijen te committeren aan het streefdoel en daar gezamenlijke inspanning op te verrichten.³ Een van de speerpunten betreft de kennisoverdracht voor duurzaam bodembeheer. Dit kan o.a. worden gerealiseerd door⁴:

1. Het opleiden van nieuwe gekwalificeerde bodemadviseurs.
2. Het bijscholen van erfbetreders/toeleveranciers
3. Het informeren van boeren over duurzaam bodembeheer

Afspraken die hierover in NPL-verband zijn gemaakt zijn⁴:

- Partijen laten geschikte kandidaten opleiden tot gekwalificeerde brede bodemadviseurs en weten deze adviesdiensten vervolgens te prioriteren in hun organisatie.
- Ketenpartijen laten al hun adviseurs of bodemspecialisten die op het boeren erf komen bijscholen in duurzaam bodembeheer en koolstofvastlegging.

De gewenste transitie vereist o.a. een vernieuwing van het groen onderwijs en in het verlengde daarvan een programma van bijscholing voor de brede praktijk.^{4,5,6}

Binnen het NPL is op initiatief van Meststoffen Nederland een werkgroep gestart die zich heeft gebogen over de opleidingsbehoefte vanuit de toeleveranciers. Dit heeft geleid tot een notitie met een opleidingsplan op hoofdlijnen, voor het op peil brengen van de kwaliteit en integrale benadering van advisering en kennisoverdracht door erfbetreders aan agrarische ondernemers. Dit plan sluit tot op zekere hoogte goed aan bij de ambities van LNV, maar vergt ook verdere afstemming, met name over de diepgang en duur van de opleiding voor erfbetreders. Bij voldoende draagvlak van specialisten op het gebied van (bedrijfs-)opleidingen en onderwijs, geeft het richting aan de verdere inhoud en uitwerking. Het opleidingsplan omvat drie licenties voor verschillende doelgroepen: agrarische ondernemers, erfbetreders en bodemexperts (Tabel 1).

Die agrarische ondernemer staat voor grote uitdagingen, om doelen gesteld in vele beleidsstukken op Europees, Nationaal en Provinciaal niveau mede te realiseren. Dit vereist kennis en kunde in het bijzonder van bodem: bodemgeletterdheid (EU Mission: A Soil Deal for Europe, objective ⁷).

Op Europees en landelijk niveau is bij kennisinstellingen veel kennis en kunde over bodem en duurzaam bodembeheer aanwezig en via verschillende platforms ook beschikbaar. Het op een efficiënte en effectieve manier verbinden van kennisvragen vanuit de praktijk met het kennisaanbod is echter nog een belangrijk knelpunt. Dit is één van de voorlopige bevindingen uit de voorgaande kleine aanvraag LLO Katalysator Bouwsteen 2 'bodem en water' (2024), die op dit moment in de afrondende

fase is. De organisatie van de vraag- en aanbodzijde van kennis en kunde moet beter op elkaar worden afgestemd. De erfbetreder en bodemexpert kan daarbij een zeer belangrijke rol spelen. Daar richt deze aanvraag zich op als eerste vervolgstap op de voorgaande aanvraag.

Tabel 1: Overzicht van licenties met bijbehorende specificaties en competenties

Licentie	Doelgroep	Diepgang	Kennisverwerving	Kennisoverdracht	Aanzetten tot verandering	Aantal lesdagen
1 Basis	Agrarische ondernemers	Basiskennis: kijken en globaal begrijpen	- Feiten - Methoden - Principes	- Gesprekspartner zijn voor adviseurs - Realiseren dat integrale aanpak beter is dan losse adviezen - Vraagt om integrale afweging	- Advies correct kunnen uitvoeren - Bredere blik richting beleidsopgaven	2
2 Bekwaam	Erfbetreders	Waarnemen, begrijpen en sturen	- Achtergronden - Verklaringen - Interpretaties	- Hanteert kapstok voor integrale afweging en brengt <i>advies</i> uit	- Aanzetten tot verandering bij ondernemer	10
3 Expert	Bodemexpert	Analyseren, verdiepen en combineren	- Nieuwe ontwikkelingen bijhouden	- Kan perceel-specifieke, integrale adviezen opstellen voor duurzaam bodembeheer	- Aansturen op aanpassing van adviezen - Aanzetten tot verandering bij adviseurs	25

Met de hogescholen (Van Hall Larenstein, Aeres, HAS green academy en Saxion) en betrokken groen/blauwe mbo's (Terra mbo, Aeres mbo, Yuverta), universiteit (WUR-Wageningen Academy), verenigd in het lectorenplatform 'Bodem sturend', en stakeholders uit het werkveld zal worden samengewerkt om te komen tot een goed onderbouwde visie en strategie voor een kansrijke landelijke en regionale LLO-organisatie waarin kennisbehoefte en aanbod van kennis en kunde voor het thema bodem op een efficiënte en effectieve manier aan elkaar verbonden zijn.

1.1. LLO-behoefte in het werkveld

In de agrarische praktijk is behoefte aan toegankelijke, onafhankelijke, betrouwbare, betaalbare en praktisch toepasbare kennis op maat, die deels middels leven lang ontwikkelen kan worden vervuld. Dit geldt zowel voor de agrarische ondernemer met het oog op de bedrijfsvoering als voor de erfbetreder en bodemexpert met het oog op de advisering en begeleiding. Dit blijkt ook duidelijk uit de voorlopige bevinding uit de voorgaande kleine aanvraag LLO Katalysator Bouwsteen 2 'bodem en water' (2024). Deze nieuwe aanvraag is gericht op de samenwerking van de eerder genoemde kennisinstellingen en de organisatie van bestaand en te ontwikkelen LLO-aanbod.

Er is een zeer groot en divers aanbod aan bijeenkomsten, cursussen en begeleiding al dan niet met een commercieel oogmerk. De kwaliteit, onafhankelijkheid en betrouwbaarheid van de overgedragen kennis en kunde is niet altijd geborgd. Deze borging kan wel plaatsvinden via de kennisinstellingen in

samenwerking met het werkveld, mits die zo georganiseerd zijn dat de verbinding tussen kennisvraag en kennisaanbod op een efficiënte en effectieve manier kan plaatsvinden met een landelijke dekking en accreditatie.

1.2 LLO-ambitie en stand van zaken

De aanvragers willen vanuit hun kennis en expertise als kennisinstellingen in nauwe samenwerking met de partners in het werkveld bijdragen aan het behalen van de beleidsopgaven rond duurzaam bodembeheer, waterbeheer, koolstofvastlegging en biodiversiteit, door het opleiden van (toekomstige) ondernemers en adviseurs met een kritische en onderzoekende houding, die in de beroepspraktijk goed uit de voeten kunnen met de complexiteit en de innovaties die duurzaam bodembeheer met zich meebrengt.

Dit willen de aanvragers realiseren door de LLO-organisatie zo in te richten dat kennisvraag en -aanbod efficiënt en effectief worden verbonden, er een landelijke dekking van kennisaanbod en kwaliteitsborging komt waarin wo, hbo en mbo samenwerken, afgestemd op de kennisbehoefte per sector en regio.

Hier hebben de aanvragers al flinke stappen gezet:

- Binnen het lectorenplatform 'Bodem sturend' trekken bodem verwante lectoren (hbo) en practoren (mbo) samen op en investeren in kennisontwikkeling en innovatie. Het platform wil een grotere en efficiëntere bijdrage leveren aan de oplossing van maatschappelijke bodem- en ondergrond vraagstukken. De doelen van het platform zijn het verbinden van wo, hbo en mbo bodemnetwerken en kennisdragers op een plek. Het ontsluiten van toegepaste kennisvragen en ontwikkelde kennis over bodem voor zowel landelijk gebied en stedelijke omgeving. Een zichtbare en duurzame regionale positie van toegepast onderzoek inzake een vitale bodem voor de uitvoering van actuele beleidsthema's, met behulp van een meerjarige, regionaal gedragen, kennisagenda en – initiatieven. We realiseren daarmee inbedding in de regionale kennisinfrastructuur, waarbinnen diverse platforms en initiatieven lopen. Het realiseren van een zichtbare en duurzame verbinding van deze positie met de landelijke kennisinfrastructuur bodem, zowel in het netwerk van duurzame leefomgeving (Ministerie van IenW) als van landbouw, visserij, voedselveiligheid en natuur (Ministerie van LVVN).
- Er is vanuit de praktijk veel vraag naar bijscholing en integrale advisering op het gebied van bodem. Inmiddels is er een woud aan bodemcursussen van verschillend allooi en product-gebonden toeleveranciers die de boeren van advies voorzien, vaak zonder de nodige basiskennis. Er gelden doorgaans geen richtlijnen voor de kwaliteit van de cursusinhoud noch van de 'docenten' en iedereen mag certificaten uitreiken. Het is dan ook moeilijk om het kaf van het koren te scheiden. Bovengenoemd opleidingsplan van de NPL-werkgroep 'Kwaliteit bodem en bemestingsadvies' biedt een functioneel en goed onderbouwd kader voor bodemcursussen, dat draagvlak heeft vanuit de erfbetreders.⁸

In de afgelopen jaren is in opdracht van het Ministerie LNV bodemkundig lesmateriaal gemaakt en gedeeld met alle groene onderwijsinstellingen. Ook is bij Aeres en HAS op beperkte schaal geëxperimenteerd met cursusonderwijs voor de verschillende doelgroepen (Tabel 1) en ervaring opgedaan met de aanvraag van microcredentials (internationale studiepunten):

- Als onderdeel van de Bodemstrategie van LNV^{9,10} is Aeres Hogeschool in 2020 gestart met een pilot voor de opleiding en accreditatie van bodemadviseurs.
- In opdracht van de Provincie Noord-Brabant heeft de HAS in 2023 een opleiding gestart voor bodemcoaches, die vervolgens meedraaien in het project BodemUP Brabant.
- Op Europees niveau is het opleidingsplan opgenomen in een projectaanvraag voor 'Next generation soil advisors' (Horizon-EU).
- Via Aeres Training Centre kunnen agrarische ondernemers een basiscursus bodemkunde volgen.

Hiermee bouwen de aanvragers aan een eenduidig en gedragen kader voor maatwerk in het cursusonderwijs. Afspraken en voorzieningen voor de structurele inbedding van deze cursussen ontbreken vooralsnog.

1.3 Wat willen we bereiken?

Met behulp van deze aanvraag willen de aanvragers als kennisinstellingen samen met stakeholders in het werkveld komen tot een goed onderbouwde visie en strategie voor een LLO-organisatie, waarin kennisvraag en kennisaanbod op een efficiënte en effectieve manier aan elkaar verbonden worden. Deze LLO-organisatie zal bestaan uit een herkenbaar, betrouwbaar landelijk en regionaal verspreid netwerk. De aanvragers willen nauwkeurig in kaart brengen aan welke eisen deze organisatie moet voldoen en welke professionaliseringsopgaven er zijn om deze organisatie te ontwikkelen. Hierbij zal ook kennis en ervaring gedeeld worden met verwante projecten (zie kader). Het uiteindelijke doel is om door deze samenwerking tussen de kennisinstellingen onderling en met stakeholders in het werkveld, onze gezamenlijk impact te kunnen vergroten.

Deze nieuwe aanvraag is een tussenstap. In de eerste kleine aanvraag LLO-Katalysator Bouwsteen 2 'bodem en water' (2024) is de inhoudelijke kennisvraag en kennisaanbod van verschillende doelgroepen waaronder de doelgroep erfbetreders in kaart gebracht, in deze nieuwe kleine aanvraag Bouwsteen 3 wordt in kaart gebracht wat er in de organisatie nodig is om kennisvraag en kennisaanbod aan elkaar te verbinden en af te tasten of/hoe we de neuzen binnen het mbo, hbo en wo (WUR-Wageningen Academy) dezelfde kant op kunnen krijgen m.b.t. de inrichting van het LLO bodemcursusonderwijs, inclusief de afstemming over rol- en taakverdeling tussen de onderwijsinstellingen. Hierbij streven de aanvragers ernaar dat er een eenduidig en compleet LLO-aanbod komt te liggen voor erfbetreders (adviseurs, toeleveranciers, dienstverleners) en agrarische

Kader: Projecten met een duidelijke relatie tot deze aanvraag, waarmee kennis en ervaringen gedeeld zullen worden.

LLO-aanvraag Water; zonder water geen later, ontwikkeling LLO proof of concept voor de cursus Watercoach voor agrarische adviseurs (HAS)

LLO-aanvraag Centre of Entrepreneurship Green Solutions; ontwikkeling visie en beslisdocument om richting te geven aan ontwikkeling van en samenwerking op ondernemersschapsbegeleiding (Aeres/HAS/InHolland/HvHL)

LLO-aanvraag Naar een Flexibele en adaptieve LLO-organisatie (Yuverta/HAS)

Groen LLO: via glastuinbouw naar professionele aanpak; professionalisering opleiders, effectief samenwerken voor vraaggerichte LLO-oplossingen in het groene domein (HAS)

LLO in Twente: Digitalisering in de Bouw & Infra; het samenwerkingsverband streeft ernaar de effectiviteit en het bereik van het Twentse LLO-ecosysteem te vergroten (Saxion)

LLO: Duurzaam Leren en Innoveren; Landbouw- en grondstoffentransitie in Zuidwest Drenthe: focus op hoe willen stakeholders leren waarbij in het ontwerp rekening gehouden wordt met verschillende agrarische doelgroepen (Terra mbo)

NGF ReGeNL (actielijn 4): opzet en uitvoering van structurele (informele) onderwijsvernieuwingen voor regeneratieve landbouw.

Opleiding Bodemcoach, in het kader van:

- BodemUp Brabant bij HAS green academy
- NBSoil bij Aeres Hogeschool

Opleiding Bodemadviseurs bij Aeres Hogeschool: praktijktraining met cofinanciering vanuit DAW, in opvolging van het theoriedeel dat binnen LLO-Katalysator is uitgevoerd.

KOM "Beter bodembeheer op de kalender" KOM24007 (WUR)

KOM-aanvraag Bodem in Beeld! (EMS Films/WUR)

ondernemers op diverse niveaus met een landelijke dekking. Voor de verdere invulling van dit aanbod willen de aanvragers in najaar 2025 een grote vervolgaanvraag Bouwsteen 2 indienen, om gericht te gaan werken aan de implementatie van een samenhangende LLO-oplossing voor LLO-aanbod op het thema bodem bij mbo, hbo en wo.

In deze aanvraag leggen de aanvragers de focus bij de erfbetreders in de land- en tuinbouw. De doelgroep erfbetreders is een belangrijke schakel tussen kennisvraag en kennisaanbod en een cruciale partij in de transitie naar robuuste en regeneratieve teeltsystemen. Hiermee pakken de aanvragers door op de ontwikkelingen waar ze al mee bezig zijn en zijn ze in staat de nodige vervolgstappen te zetten.

2. Activiteitenplan

1. Samen met stakeholders op basis van de resultaten uit de voorgaande kleine aanvraag LLO-Katalysator Bouwsteen 2 'bodem en water' (2024) verder analyseren wat nodig is om het werkveld structureel te kunnen bedienen met bodemkennis en -kunde op diverse niveaus. Behoeften peilen m.b.t. licenties, accreditatie, internationale studiepunten, nascholing, kwaliteitscontroles, etc.
2. Samen met stakeholders formuleren van eisen waaraan de LLO-organisatie moet voldoen om dit te kunnen realiseren. Hierbij wordt zowel gekeken naar wat de kennisinstellingen moeten organiseren als wat stakeholders moeten organiseren.
3. Samen als kennisinstellingen in kaart brengen:
 - a. Waar de professionaliseringsopgaven voor de LLO-organisatie liggen en wat kansrijke methoden en/of strategieën zijn om die op te pakken inclusief deskundigheidsbevordering docenten, hierbij wordt gebruik gemaakt van resultaten uit afgeronde en nog lopende projecten (zie kader);
 - b. Hoe de verdeling en afstemming georganiseerd kan worden om te komen tot een logisch geheel van kennisaanbod, verdeeld over mbo, hbo en wo, dat herkenbaar, hanteerbaar en duurzaam is;
 - c. Hoe de samenwerking tussen vakgroepen en lectoraten/practoraten georganiseerd kan worden voor een interdisciplinaire benadering van kennisvragen, vormen van accreditatie (micro-credentials, licenties, ..) en nascholing;
 - d. Hoe te komen tot een functionele actualisatiecyclus voor het kennisaanbod, interactie tussen onderzoek en LLO-onderwijs.
4. Op basis van bovenstaande samen met stakeholders een visie en strategie ontwikkelen, die als uitgangspunt kan dienen voor de volgende aanvraag LLO bouwsteen 2 groot.

3. Projectorganisatie en governance

Met de Hogescholen (Van Hall Larenstein, Aeres, HAS green academy en Saxion) en betrokken groen/blauwe mbo's (Terra mbo, Aeres mbo, Yuverta), universiteit (WUR-Wageningen Academy), verenigd in het lectorenplatform 'Bodem sturend', en stakeholders uit het werkveld zal worden samengewerkt om te komen tot een goed onderbouwde visie en strategie voor een kansrijke landelijke en regionale LLO-organisatie waarin kennisbehoefte en aanbod van kennis en kunde voor het thema bodem op een efficiënte en effectieve manier aan elkaar verbonden zijn.

Belangrijke stakeholders die actief bij de uitvoer van deze nieuwe aanvraag worden betrokken:

- BO-Akkerbouw
- LTO-Nederland (LTO-Noord, ZLTO en LLTB)
- Meststoffen Nederland
- DAW
- Agrifirm
- CZAV
- Van Iperen
- Kennisconsortium Bodem
- Boer en Natuur
- VAB
- Provincies
- VNG
- Unie van Waterschappen

HAS green academy is penvoerder van deze aanvraag en verantwoordelijk voor het projectmanagement. Medeaanvragers zijn de leden van het lectorenplatform 'Bodem sturend'. In dit project zal gewerkt worden met twee teams: het kernteam en het uitvoerende team. Het kernteam is verantwoordelijk voor de organisatie, de voorbereiding en de afronding van de activiteiten. Het uitvoerende team is verantwoordelijk voor de uitvoer van de activiteiten (gesprekken en workshop), het aanleveren van relevante informatie (deskresearch) en het leveren van feedback op de producten ter voorbereiding van de activiteiten en de afronding daarvan. Deze rolverdeling is opgenomen in de activiteitenplanning en begroting.

Kernteam

Willem Jan van de Kamp (projectleider, HAS green academy)

Judith van de Mortel (lector, HAS green academy)

Gera van Os (lector, Aeres Hogeschool)

Anouk van Rossum/Nathalie Roefs (zakelijke dienstverlening, HAS green academy)

Anne-Marie Kats (project controller, HAS green academy)

Uitvoerend team

Judith van de Mortel (lector, HAS), Gera van Os (lector, Aeres), Emiel Elferink (lector, Van Hall Larenstein), Geert Roovers (lector, Saxion), Ruud Hendriks (practor, Aeres mbo), Ine Sturkenboom (practor, Terra mbo), Rosanne van Genugten-Vos (practor, Yuverta), Geurt Heimense (manager, WUR-Wageningen Academy) en Willem Jan van de Kamp (docent-onderzoeker, HAS).

4. Activiteitenplanning

NR	Activiteit	Inhoud Een beschrijving van de activiteit	Mijlpalen en (tussentijdse) resultaten (SMART)	Tijdspad Start- en einddatum	Betrokkenen Beschrijf de rol van de betrokken partners
1.	Analyse wat nodig is om het werkveld structureel te bedienen				
1.1	Opstellen gesprekspunten	Op basis van de VPC en BMC uit de voorgaande aanvraag (2024) opstellen van gesprekspunten voor een verdiepende analyse van de beoogde LLO-organisatie.	Lijst gesprekspunten	Mei – juli 2025	Kernteam: voorbereiding Uitvoerend team: feedback
1.2	Gesprekken met het werkveld	Per regio een verdiepend gesprek samen met stakeholders aan de hand van de opgestelde gesprekspunten.	Verslag van gesprekken	Mei – juli 2025	Uitvoerend team en vertegenwoordigers van de stakeholders
1.3	Analyseren van verkregen informatie	Analyseren van de gemaakte verslagen en op basis daarvan de beoogde LLO-organisatie op hoofdlijnen in kaart brengen met mogelijke kansen en knelpunten en betrokken partijen.	Rapportage van analyse Gewenste LLO-organisatie op hoofdlijnen in kaart gebracht	Mei – juli 2025	Kernteam: uitwerking Uitvoerend team: feedback
2.	Formuleren van eisen waaraan LLO-organisatie moet voldoen				
2.1	Oriënterend onderzoek	Deskresearch naar mogelijk relevante eisen uit reeds uitgevoerde en nog lopende projecten (zie kader) met waar nodig gesprekken met de onderzoekers. De best practices, ook uit andere vakgebieden, in kaart brengen. Op basis van dit onderzoek opstellen van gesprekspunten.	Overzicht van mogelijk relevante eisen Lijst gesprekspunten	September – november 2025	Kernteam: voorbereiding, uitwerken kader Uitvoerend team: deskresearch binnen eigen netwerk en organisatie
2.2	Gesprekken met het werkveld	Per regio een gesprek samen met stakeholders aan de hand van de opgestelde gesprekspunten.	Verslag van de gesprekken	September – november 2025	Uitvoerend team en vertegenwoordigers van de stakeholders
2.3	Formuleren van eisen	Analyseren van de gemaakte verslagen en op basis daarvan de eisen formuleren voor de beoogde LLO-organisatie.	Overzicht van geformuleerde eisen met toelichting	September – november 2025	Kernteam: uitwerking Uitvoerend team: feedback
3.	In kaart brengen professionaliseringsopgaven				
3.1	Oriënterend onderzoek	Deskresearch naar mogelijk relevante opgaven uit reeds uitgevoerde en nog lopende projecten (zie kader) met waar nodig gesprekken met de onderzoekers. De best practices, ook uit andere vakgebieden, in kaart brengen. Op basis van dit onderzoek opstellen van discussiepunten.	Overzicht van mogelijk relevante opgaven Lijst discussiepunten	December – februari 2026	Kernteam: voorbereiding, uitwerken kader Uitvoerend team: deskresearch binnen eigen netwerk en organisatie

3.2	Workshop met partners	Workshop met de partners aan de hand van de opgestelde discussiepunten.	Verslag uitkomsten workshop Visual waarin onderlinge samenhang tussen de opgaven in beeld wordt gebracht.	December – februari 2026	Uitvoerend team
3.3	In kaart brengen opgaven	Op basis van de workshop de professionaliseringsopgaven voor de beoogde LLO-organisatie in kaart brengen en verder uitwerken.	Overzicht van opgaven met toelichting	December – februari 2026	Kernteam: uitwerking Uitvoerend team: feedback
4.	Ontwikkelen visie en strategie				
4.1	Opstellen van concept, vragen om feedback	Op basis van de tussentijdse resultaten van de voorgaande activiteiten opstellen van een concept visie en strategie. Dit concept voor feedback voorleggen aan partners en stakeholders. Op basis van de ontvangen feedback opstellen van gesprekspunten.	Concept document visie en strategie Lijst gesprekspunten	Maart – april 2026	Kernteam: voorbereiding Uitvoerend team en stakeholders: feedback
4.2	Gesprekken met het werkveld	Per regio een gesprek samen met stakeholders aan de hand van de opgestelde gesprekspunten om te komen tot een breed gedragen en goed onderbouwde visie en strategie.	Verslag gesprekken	Maart – april 2026	Uitvoerend team en vertegenwoordigers van de stakeholders
4.3	Opstellen visie en strategie	Analyse van de gespreksverslagen en op basis daarvan opstellen van visie en strategie. Ontwerpen van een visueel van de beoogde LLO-organisatie. Opstellen eindrapport van het totale project. Presentatie van de resultaten aan partners en stakeholders in het werkveld.	Document met uitgewerkte visie en strategie inclusief een visueel van de beoogde LLO-organisatie. Eindrapport en presentatie	Maart – april 2026	Kernteam: uitwerking Uitvoerend team en stakeholders: feedback

5. Bronnen

1. Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden. Ministerie van LNV, 2018, <https://open.overheid.nl/repository/ronl-db1252eb-89e3-452c-9c2d-9fa9398e5dcc/1/pdf/visie-landbouw-natuur-en-voedsel-waardevol-en-verbonden.pdf>.
2. Breembroek, J.A., Strootman, A., Meerkerk, B., Westerhof, H., Koole, J.C., Janssen, N. 2020. Kwaliteitsborging van het agrarisch advies. Advies aan Ministerie LNV, 7 juli 2020, 62 pp. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-25f0715c-b5ec-4b7b-ad66-64ef15acb323/1/pdf/Kwaliteitsborging%20van%20agrarisch%20advies.pdf>
3. Nationaal Programma Landbouwbodems, Brochure Min. LNV 2019. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-0fc2084ae254222a45676ac50b712a576e75911f/pdf>
4. Van Dijk, J.J., 2020. Nationaal Programma Landbouwbodems, Kamerstuk 2020. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-65d5a49a-480b-4c31-972c-ecdb7611d5aa/pdf>
5. Scholten, M.C.T., 2018. Technische Briefing Kringlooplandbouw. Notitie opgesteld op verzoek van de Tweede Kamer Commissie LNV. Wageningen UR, 14 pp. https://www.wur.nl/upload_mm/9/c/4/c3895bb6-d515-4c12-920b-b67d85cb0eef_20180704%20Briefing%20WUR%20Tweede%20Kamer%20-%20Kringlooplandbouw%20klimaat%20biodiversiteit.pdf
6. Verhoeven F., J.W. Erisman en D. Hart, 2018. Voorstel invulling beleidsspoor kringlooplandbouw. Ingezonden brief aan de minister van LNV, Boerenverstand en LBI, Lunteren, 28 mei 2018. https://nvlv.nl/downloads/18T0525_Invulling%20beleidsspoor%20kringlooplandbouw.pdf
7. European Missions A Soil Deal for Europe 100 living labs and lighthouses to lead the transition towards healthy soils by 2030: Implementation Plan, https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/1517488e-767a-4f47-94a0-bd22197d18fa_en?filename=soil_mission_implementation_plan_final.pdf
8. Van Os, GJ, M. Duijkers & K. Pepers, 2022. Bodemkennis essentieel voor duurzaam beheer - Kennis verspreiden vergt maatwerk. Tijdschrift Bodem 5(2022):16-17.
9. Schouten, C., 2018. Brief Bodemstrategie Tweede Kamer, Ministerie LNV 23 mei 2018 <https://edepot.wur.nl/450865>.
10. Kamerbrief Nationaal Programma Landbouwbodems, 25 april 2019. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-baf06ae3-3021-4940-9dcf-415becfaa315/1/pdf/kamerbrief-over-het-nationaal-programma-landbouwbodems.pdf>.